

prijs € 3,95 jaargang 21, nummer 4, december 2017

De beken rond Harderwijk

Zouaven uit Harderwijk

Paul Braun en zijn familie

Vittepraetje

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging Herderewich

ISSN 1386-1481

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden)	2
Verdwenen..., foetsie... (Matty Moggré)	3
Historische Kenniscentrum Harderwijk (Ed van der Heijden)	4
Prikbord	4
Gezondheidszorg op de Noord-Veluwe	5
Agenda	5
100 jaar Zuiderzeewet	5
De beken rond Harderwijk (Dick Bouman)	6
Baars voorheen Begijnenkerkje? (Karel Uittien)	9
Zouaven uit Harderwijk (Ed van der Heijden)	10
Paul Braun en zijn familie (Rien Braun)	16
Harderwikers en/of Hierders (68)	
Familie Braun (Renate Uittien)	21
Het verdwenen bastionblok (Wietse Hummel)	22

Van de redactie

Een paar maanden geleden was ik in het Zouavenmuseum in Oudenbosch. Vast niet iedereen zal weten wat zouaven zijn. Dat is een leger van vrijwilligers, die de paus ongeveer 150 jaar geleden hielpen bij het verdedigen van zijn wereldlijke gebied rond Rome: de Kerkelijke Staat. Twee van die vrijwilligers waren geboren in Harderwijk. Dat vraagt natuurlijk om nader onderzoek, daarom heb ik er een artikel over geschreven.

In het vorige Vittepraetje stond een artikel van Dick Bouman over de ligging van Harderwijk. In deze editie heeft hij het over de beken rond Harderwijk.

In het artikel over Baars in het vorige Vittepraetje was het stukje historie uit de 17^e en 18^e eeuw niet juist. Karel Uittien heeft een reactie geschreven op dat artikel en hij legt uit hoe het wel zit met de Begijnenkerk en het Oude Mannenhuis. De redactie is heel blij met dergelijke reacties, omdat daarmee de kwaliteit van de artikelen in ons blad wordt verhoogd.

Een tijdje geleden kregen wij een artikel van Rien Braun over één van zijn voorvaders: Paul Braun, die in de Elzas is geboren. Hij heeft zich aangemeld bij het Koloniaal Werfdepot, maar is nooit uitgezonden geweest naar Oost-Indië. Hij heeft een groot deel van zijn leven in Harderwijk doorgebracht en is er ook overleden. Hij is de voorvader van veel van de 'Braunen', die in Harderwijk gewoond hebben en er misschien nog wonen. Renate Uittien heeft een stamreeks van de familie opgesteld.

Het woord van de voorzitter bevat veel wetenswaardigheden en activiteiten, die van belang zijn.

Op het Prikbord ziet u nog meer nuttige tips.

In de Agenda ziet u weer de activiteiten die onze vereniging organiseert, soms in samenwerking met andere organisaties.

De rubriek 'Van alles wat EEUW-igd' vervalt deze keer vanwege ruimtegebrek, maar ziet u in het volgende Vittepraetje weer terug.

Omdat het bastion de gemoederen nogal heeft beheerst de afgelopen maanden, heeft de redactie daar ook aandacht aan besteed. De stadsdichter Wietse Hummel heeft er een gedicht over geschreven.

De redactie wenst u veel leesplezier, prettige feestdagen en een goede jaarwisseling. Wij horen graag uw reactie.

Ed van der Heijden

BESTUUR
Voorzitter
Matty Moggré
voorzitter@herderewich.nl
tel: 0341-417460
Secretaris
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
Penningmeester
Karel Kok
penningmeester@herderewich.nl
Leden:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl
Martijn Pijnenburg

REDACTIE
Hoofdredacteur
Ed van der Heijden
Eindredacteur
Gijsje Verwijs-ten Hove
Redacteur
Lex Schuijl
Adviserend lid
Martijn Pijnenbrug

VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buitenhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen
Karel Chr. Uittien

LEDENADMINISTRATIE
Karel Kok
penningmeester@herderewich.nl
tel: 06-19957923

WERKGROEPEN:
Archeologie:
Jeroen Dielemans
archeologie@herderewich.nl
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Monumentencommissie:
Piet Stellingwerf
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
genealogie@herderewich.nl
Kroniek van Harderwijk:
Wietse Hummel
Hierden:
Evert Jacobs
hieren@herderewich.nl
Ornamenten Kunstwacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
vacant
Webmaster:
Otto Büttner
webmaster@herderewich.nl

BEZOEKADRES:
Vischpoort, ingang Schapenhoek 9,
Harderwijk
Huismeester Vischpoort:
Karel Kok
huismeester@herderewich.nl
tel: 06-19957923
Wim Petersen
Leden en niet-leden kunnen de Vischpoort huren voor het vieren van een feestje o.i.d. Informatie bij de huismeester.

CONTACT
www.herderewich.nl
Postbus 210
3840 AE Harderwijk
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

VITTEPRAETJE
Kwartalblad van de
Oudheidkundige Vereniging
HERDEREWICH
redactie@herderewich.nl

Sluiting aanleveren kopij voor het volgende Vittepraetje is 28 januari 2018

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Afbeelding op voorblad:
Herdense Beek (mapio.net)

Verdwenen..., foetsie...

Er was de afgelopen weken / maanden veel aandacht in de media voor de resten van het bastion, de dwangburcht of de zeetoren. Vooral voor wat verdwenen is: 6,75 meter muur van 1,5 meter dikte, foetsie. Het is pijnlijk te moeten constateren dat archeologische vondsten niet voldoende beschermd zijn geworden. Gelukkig liggen er nog fundamenten en gelukkig worden die mooi gerestaureerd. Het is de moeite waard om het te gaan bekijken. In dit blad vindt u er foto's van. Een deel van het bastion zal zichtbaar blijven, een deel zal weer onder de grond verdwijnen. Welk deel? En hoe? Die plannen zouden er al lang moeten liggen, want de verwachting is dat de komende zomer de boulevard opgeleverd is. We kunnen niet anders dan gelaten afwachten.

Tijdens onze ledenavond op 12 oktober 2017 vertelde Maarten Wispelwey over de geschiedenis van dit bastion. En Sander Diependaal van Econsultancy vertelde over de opgravingen bij de Vischpoort. Een van de palen dateert uit de 15^e eeuw, veel ouder dan aanvankelijk gedacht. Vrijwilligers hebben vorig jaar het een en ander opgegraven en een aantal van die vondsten had Sander bij zich. Bijvoorbeeld scherven van een vaas uit Italië. Het bestuur probeert die vondsten hier te krijgen om ze tentoon te kunnen stellen, bijvoorbeeld in het stadhuis. Harderwijk was in het verleden een belangrijke Hanzestad. Die boeiende geschiedenis mogen we niet laten verdwijnen.

Wim Buitenhuis zag een lang gekoesterde wens in vervulling gaan: een herinneringsplaquette aan de verdwenen gasfabriek waar hij zoveel jaren gewerkt heeft. Samen met wethouder Gert Jan van Noort onthulde hij op 17 oktober 2017 de plaquette. Harderwijk was een van de eerste steden waar gas geproduceerd werd en waar in de huizen licht kon branden op gas. Op de plek van de fabriek staat nu het stadhuis. Maar de plaquette verwijst naar de verdwenen fabriek.

Evert Jacobs liet in het Dorpshuis plaatjes zien van verdwenen plekken in Hierden. Er stond bijvoorbeeld een prachtige mooie school, het gebouw had twee verdiepingen met acht klaslokalen. Helaas, die is verdwenen.

De Luttekepoort verdween. Gaan we hem weer opbouwen? Luister en praat mee in het erfgoedcafé naar wensen en (on)mogelijkheden!

Er verdwijnt veel. Wat blijft, zijn de verhalen. Bijvoorbeeld het verhaal over Eibert den Herder. Hij lijkt in Harderwijk vergeten, maar Emiel Hakkenes heeft hem weer in onze herinnering gebracht. Ook deze editie van ons Vittepraetje bevat weer van die verhalen, lees ze, geef ze door en maak anderen enthousiast voor onze vereniging 'Herderewich'.

Matty Moggré

In het afgelopen kwartaal hebben wij weer een aantal nieuwe leden mogen verwelkomen:
A. de Haas, G.H. Landman, F. Staarman, J. Vos, J. van Zandbergen.

prikkbord

Geef een lidmaatschap cadeau

Voor € 17,50 geeft u iemand vijf keer een Vittepraetje plus alle andere verhalen. U geeft het laatste nummer van dit jaar (gratis te ontvangen bij aanmelding voor volgend jaar) en u betaalt voor de ontvanger het lidmaatschap voor 2018

Hoe kan dat, ik krijg de digitale nieuwsbrief niet?

Dan is uw email adres niet bekend bij de ledenadministratie. Snel doorgeven!
ledenadministratie@herderewich.nl

Polderkoorts, hoe de Zuiderzee verdween.

Het boek van Emiel Hakkenes, redacteur bij Trouw, werpt een nieuw licht op de geschiedenis van de Zuiderzeewerken. In januari 1916 zette een hevige storm grote delen van het Zuiderzeegebied onder water. Plotseling wilde iedereen de Afsluitdijk. De eigenzinnige Eibert den Herder uit Harderwijk waarschuwde keer op keer voor de gevolgen, die de aanleg van die dijk zou hebben. Hij zette zich tot zijn laatste snik in tegen de komst van de Afsluitdijk en tegen het afscheid van de Zuiderzee.

2018

Tips of ideeën voor een lezing of een activiteit in 2018? Meld ze bij de secretaris. Adviezen en ideeën zijn welkom!

DE GASFABRIEK

Op de plek van het Stadhuis stond vroeger een gasfabriek. Wim Buitenhuis schreef een boek ter herinnering aan die tijd. Het boek is te koop in het Stedsmuseum, boekhandel Bruna en bij de auteur. Prijs f 19,95.

Sinds begin september 2017 is het vernieuwde 'Huis van de Stad' in de hal van het stadhuis operationeel. Het was de bedoeling dat toen ook het **Streekarchivariaat** op de nieuwe plaats zou gaan functioneren, maar omdat de luchtvochtigheid in het depot nog steeds te hoog is, kunnen de archiefstukken nog niet terug worden geplaatst. Daarom is de terugkeer van het Streekarchivariaat nog even uitgesteld. Iedereen hoopt dat in het nieuwe jaar alle archiefstukken terug zijn in Harderwijk en het archief weer normaal kan functioneren.

tekst Ed van der Heijden

Historisch Kenniscentrum Harderwijk (HKH)

Samen met het Streekarchivariaat en het Stedsmuseum werkt Herderewich aan het HKH. De doelstellingen zijn:

- Het Historisch Kenniscentrum Harderwijk als plaats waar geïnteresseerden in de geschiedenis van Harderwijk elkaar ontmoeten en stimuleren; een soort 'broedplaats' waar ideeën uitgewisseld en uitgewerkt gaan worden.
- Documentatie over de geschiedenis van Harderwijk, zowel fysiek als digitaal, centraliseren op één goed toegankelijke locatie met ruime openingstijden en bemenst door deskundige vrijwilligers.
- Stimuleren dat archieven van bedrijven en particulieren worden aangeboden aan het Streekarchivariaat.
- De drempel verlagen voor zelfstandig historisch en genealogisch onderzoek in Harderwijk.
- Het toegankelijk maken van historisch materiaal, onder meer door het inventariseren van bronnen.
- Met betrekking tot de Harderwijker geschiedenis:
 - Uitwisselen van kennis en het opbouwen van een overzicht van bronnen.
 - Behouden en verspreiden van kennis, onder meer door meewerken aan of zelfstandig verzorgen van publicaties.
 - Een vraagbaak zijn voor alle vragen.
 - Stimuleren van wetenschappelijk onderzoek.
 - Scholieren en studenten ondersteunen.
 - Begeleiden van cultuurtoeristen.
 - Verzorgen van en/of assisteren bij exposities.
- Docenten behulpzaam zijn bij (onderwijs)projecten over de lokale geschiedenis.
- Contact leggen en onderhouden met andere kenniscentra in de regio of landelijk.
- Voorkomen dat historische organisaties dubbele collecties opbouwen.
- Samenwerkingspartner zijn bij historische activiteiten. Bijvoorbeeld door het leveren van expertise, mondeling, schriftelijk of digitaal.

Het Kenniscentrum heeft een plaats gekregen naast het Streekarchivariaat in het gemeentehuis. Daarnaast komt in de hal van het stadhuis een HKH-informatiepunt, waar een touchscreen zal worden geplaatst met relevante informatie over de geschiedenis van Harderwijk en de verwijzing naar het HKH en het Streekarchivariaat.

Inmiddels zijn wij bezig met het inrichten van een bibliotheek. De boeken vanuit het Stedsmuseum zijn overgebracht naar hun nieuwe plaats in het HKH. Ze zijn al in kaart gebracht, maar moeten nu nog op hun goede plaats in de kasten terecht komen. Hierna komen de boeken uit de bibliotheek van Herderewich aan de beurt.

Verder heeft de werkgroep besloten een stichting op te richten en wij hopen, dat de opening van het HKH samen met de opening van het Streekarchivariaat kan plaats vinden.

Gezondheidszorg op de Noord-Veluwe

Herderewich organiseert in samenwerking met de Gelderse Academie 4 lezingen rondom het thema Gezondheidszorg op de Noord-Veluwe. De wortels van ons huidige zorgstelsel liggen in het verleden. Het eerste college is in november gehouden en had als titel 'Care en Cure in de Middeleeuwen' en werd gehouden door prof. dr. Catrien Santing. De drie overige lezingen zijn in 2018.

Donderdag 18 januari 2018 houdt dr. Henk Beltman, Zorgbelang Gelderland, een lezing met de titel 'De ontwikkeling van de zorg op de Noord-Veluwe vanaf 1850 tot 1970'. Er wordt ingegaan op de zorg voor de afwijkende mens op de Noord-Veluwe, met als centrale vraag waarom dit vooral op de Noord-Veluwe plaatsvond.

Woensdag 14 februari 2018 houdt drs. Albert Arp, voormalig CEO/voorzitter Raad van Bestuur van Ziekenhuis St. Jansdal, een lezing over 'De ontwikkelingen in de zorg de laatste 25 jaar met haar fusies en marktwerking'. Aan de orde komen marktwerking en overheidsinvloed op de zorg en de gevolgen voor de Noord-Veluwe.

Dinsdag 20 maart 2018 houdt drs. Mark Visser een lezing over 'Zorg in de toekomst, tot 2050'. Drs. Visser is lector aan Nyenrode Business Universiteit en oprichter/eigenaar van DeFez (De Financieel Economische Zaak). Voor dit laatste college wordt een voorbehoud gemaakt voor wat betreft datum en locatie.

De colleges worden gehouden in de Catharinakapel, aanvang 20.15 uur. De toegang is gratis, aanmelden is niet verplicht, maar reserveren wordt aangeraden en kan via info@catharinakapel.nl

100 jaar Zuiderzeewet

Op 14 juni 2018 is het precies 100 jaar geleden dat de Zuiderzeewet van kracht werd. Een mijlpaal voor alle provincies, gemeenten en waterschappen aan of in de voormalige Zuiderzee. De Zuiderzeewet is het begin van de werken die het hart van Nederland bescherming bieden tegen de gevaren en grillen van de voormalige Zuiderzee.

In augustus 1913 werd ir. Cornelis Lely voor de derde maal minister. De inpoldering van de Zuiderzee werd door zijn toedoen opgenomen in het regeringsprogramma, nadat zijn eerdere voorstellen door de voorgaande kabinetten meermaals waren afgewezen.

In het komende jaar wordt er op verschillende manieren stil gestaan bij de markering van de Zuiderzeewerken, zoals de Afsluitdijk, de inpolderingen en de realisatie van het IJsselmeer. Zie voor de details: <https://www.flevoland.nl/Actueel/Start-samenwerking-viering-100-jaar-Zuiderzeewet?feed=news>

agenda

Woensdag 17 januari 2018

Erfgoedcafé. 'Wensen en mogelijkheden van herbouw Luttekepoort'. Stedsmuseum 20.00 uur.

Donderdag 18 januari 2018

Lezing 'Ontwikkeling van de zorgorganisaties na 1850', door dr. Henk Beltman. In samenwerking met de Gelderse Academie. Catharinakapel 20.15 – 21.30 uur.*

Woensdag 14 februari 2018

Lezing 'Marktwerking in de zorg', door drs. Albert Arp. In samenwerking met de Gelderse Academie. Catharinakapel 20.15 – 21.30 uur.*

Dinsdag 20 maart 2018

Lezing 'Zorg in de toekomst tot 2050', door drs. Mark Visser. In samenwerking met de Gelderse Academie. Catharinakapel 20.15 – 21.30 uur.* Datum en locatie onder voorbehoud.

Woensdag 11 april 2018

Algemene Ledenvergadering. Info volgt.

Donderdag 7 juni t/m zondag 10 juni 2018

Aaltjesdagen en visserijdagen.

Donderdag 14 juni 2018

100 jaar Zuiderzeewet. Zie toelichting hiernaast.

Donderdag 5 juli t/m zaterdag 7 juli 2017

Festival Gelderland – Grensland. In het kader van dit festival wordt een dagtocht georganiseerd in samenwerking met meerdere historische verenigingen. Nadere informatie volgt nog.

*Toegang gratis, aanmelden niet verplicht, maar wel aan te raden: info@catharinakapel.nl

Cornelis Lely
(Amsterdam, 1854 –
Den Haag, 1929).

De beken rond Harderwijk

Bij het ontstaan van Harderwijk was de aanwezigheid van zoet water van groot belang. Aan de noordzijde stroomde de Hierdense Beek, die diende als watervoorziening van Hierden, Hulshorst en De Essenburgh. Aan de zuidzijde van de stad stroomden de Weibeek, de Tonselse Beek en de Beek van de Hoge Geest. De Weibeek stroomde naar de wallen van de stad. In het directe achterland van Harderwijk was er ook sprake van kwelzones, zoals duidelijk wordt in de naam 'De Sypel'.

De Hierdense Beek

HIERDENSE BEEK

De Hierdense Beek is een voor Nederland unieke beek. Hij ontspringt in het Uddelermeer en heet vervolgens Staverdense Beek, Leuvenumse Beek en dan Hierdense Beek. Onder het Uddelermeer en het dal van de Staverdense Beek ligt een kleilaag uit de voorlaatste IJstijd, waardoor het regenwater niet dieper in de zandgrond kan wegzakken¹. De beekzone vormt al eeuwen een waterstaatkundige uitdaging², waarbij het water ook is gebruikt voor energieopwekking, zoals met de watermolens bij Staverden en Leuvenum. Sinds enige tijd wordt geprobeerd de beekloop weer natuurlijker te maken, waardoor een uniek ecosysteem ontstaat en het grondwater in de

midden- en onderloop weer wordt gevoed. De schets hiernaast is overgenomen uit een publicatie van Peter Veen (2012)³

In de kustzone ontspringen ten Noorden van de Hierdense Beek (1) ook nog de Killenbeek (2) en de Nodbeek (3).

DE SYPEL

De beek de Sypel is in Harderwijk bekend, omdat de naam nog voortleeft in het zwembad en een straat. Het water van de Sypel werd al gebruikt in het oude 'natuurbad' De Sypel, dat aan de Badweg achter het huidige Christelijk College Nassau-Veluwe en de Wilhelminalaan was aangelegd in 1931.

De Sypelbeek, ook wel 'Sypeltje' genoemd, ontsprong ten Zuidoosten van het stadscentrum aan de rand van het buurtschap Tonsel. De Sypel zou ook als 'stadsbeek' door het oude centrum hebben gestroomd⁴. De oude kadasterkaarten van 1811-32 en 1830-50 laten twee beken zien: de Onderste Sypel die langs de Oranjelaan/Stationslaan stroomde en ergens bij de kruising met de A28/Weisteeg ontsprong en de Bovenste Sypel die ontsprong rond de kruising Graaf Otto- laan/Boerhavelaan en naar de stad liep langs de huidige straat De Sypel en de groene long langs het Hoge Pad. Beide beken zijn bij de aanleg van de spoorweg rond 1850 flink ontregeld. Toch zijn ze nog steeds in het stadslandschap herkenbaar. De Bovenste Sypel is zichtbaar als de groene long tussen de Smeepoort en de Boerhavelaan. Ze zou zelfs nog zuidelijker kunnen zijn ontstaan, waar nu nog de fontein en de 'hoge vijver' langs het Engelserf liggen in het verlengde van de 'Lindenlaan'.

Oude ansichtkaart van de Graaf Ottolaan, hoek met de Prins Frederik Hendriklaan richting het noorden (het spoor). Rechts is een bruggetje zichtbaar.

De Onderste Sypel is nog herkenbaar in de ventweg langs de Stationslaan en de Oranjelaan. Op oude ansichtkaarten is de kwelsloot langs de Oranjelaan duidelijk waarneembaar als afgrenzing met de in 1913 geopende Jan van Nassau-kazerne.

Twee oude foto's nabij de spoorwegovergang bij het station: links de Oranjelaan richting Ermelo met de kwelsloot; rechts de Stationslaan met Villa Wilhelmina met bruggetje, duidend op sloot.

Ook is er aan de directe andere zijde van het spoor een 'bruggetje' waarneembaar dat leidt naar de later afgebroken Villa Wilhelmina.

Het behoort ook tot de mogelijkheden dat het oorspronkelijke tracé van de Onderste Sypel niet de Oranjelaan volgde, maar het iets oostelijker gelegen Slingerlaantje (zie bijgaande kaart uit 1830). Het idee van de slingerstrook van het Slingerlaantje is later geïmiteerd in het westelijker gelegen Slingerbos. Opvallend op de topografische kaart van 1830 is ook de naam 'Waterplas' aan de onderkant. Gezien de hoogtelijnen lijkt een westelijker drainage langs de Weisteeg echter aannemelijker dan één richting het noorden naar de Onderste Sypel.

Kaartje links laat de mogelijke bovenstroomse trajecten zien van de Onderste Sypel (links) en de Bovenste Sypel (rechts); (de kadasterkaart 1830-50). Kaartje rechts laat de topografische kaart van 1957 zien, waarin de gelijkenis van de vorm van de strook Slingerlaantje en het centrale deel van het Slingerbos zichtbaar zijn.

DE WEIBEEK

De Weibeek ontsprong in de stadsweiden ten zuiden van het stadscentrum op de plaats waar nu de kassen staan tussen de Rietmeen en de snelweg. De beek stroomde parallel aan de kust naar de stadsgracht in het huidige Plantagepark. De huidige stadsvijvers volgen nog voor een deel de oude loop, maar de voormalige bovenloop is inmiddels aangesloten op de ontwatering langs de Rietmeen richting Wolderwijd⁵. De beek vindt mogelijk zijn oorsprong op de plek waar het dekzand onder de afdekkende kleilaag wegduikt⁶. In de 18^e eeuw werd op de locatie van de huidige villa 'Weiburg' een molen gebouwd waar papier werd gezeefd en later olie werd geperst. Onduidelijk is of dit een windmolen of een watermolen betrof.

De oude stadsweiden (Voorste Wei) met links nog de langs de Stationslaan staande koren molen (de bomenrij markeert de Weibeek).

De stadswijk Stadsweiden is in de jaren zeventig ontwikkeld. De wijk dankt de naam aan het feit dat vanuit de stadsboerderijen het vee in dit gebied kon grazen. Ook werd het hooi hier vandaan gehaald. Het gebruik van de naam 'meen' in de vele straatnamen is een verwijzing naar de gemeenschappelijke 'weiden' bij de stad. 'Meen' komt van het woord 'gemene' of 'gemeenschappelijk'. Opvallend is dat het oude kavelpatroon in de kuststrook ten westen van de Weibeek veel fijnmaziger is dan die aan de oostkant, hetgeen kan duiden op de bestaande kleilaag langs de kuststrook.

DE TONSELSE BEEK EN DE BEEK VAN DE HOOGHE GEEST

De Tonselse Beek in de huidige wijk Drielanden was al vroeg in een slotenpatroon gekanaliseerd (kadasterkaart 1830-1850) en stuitte uiteindelijk op de oost-west lopende sloot langs de Weisteeg. De route van de beek is niet meer herkenbaar in het stratenpatroon.

De Beek van de Hooge Geest ontspringt aan de noordelijke voet van de zandduinen van Horst/s-Heerenloo en mondt nu nog uit in het Randmeer. Het tracé is nog steeds een kleine beek langs de nieuwe Protestantse kerk De Regenboog en de twee basisscholen.

KWELZONES

Net als de wijk Stadsweiden is Drielanden aangelegd in een laag gebied met ondiep en soms zelfs uittredend grondwater⁷. Het kwelwater in Drielanden is van goede kwaliteit, uitgezonderd de wat verhoogde concentratie aan ijzer in de zomermaanden (Waterplan Harderwijk).

In het verleden kan de kwel in de kuststroken van Harderwijk veel groter zijn geweest dan nu. Daar zijn verschillende oorzaken voor aan te wijzen. Allereerst werd het waterpeil van de diepere grondlagen de laatste decennia verlaagd door het aanleggen van de Flevopolders, waar nu veel water omhoog kwelt. Een geheel ander fenomeen is, dat in het verleden het achterland van Harderwijk veel minder bebost was, en zeker niet met naaldbossen, die pas aan het eind van de 19^e eeuw werden aangelegd. Naaldbossen verdampen nog water in de winter. Loofbossen, akkerland, hei en stuifzanden doen dit niet, waardoor er veel meer regenwater naar het grondwater stroomt. Wanneer alle naaldbossen zouden worden weggehaald zou de grondwaterdruk met enkele meters stijgen. De verwachting is, dat in de toekomst de kwel weer sterk zal toenemen. Dit komt doordat het areaal aan naaldbos afneemt, de neerslag door klimaatsverandering toeneemt en er plannen bestaan om het waterpeil van het IJsselmeer en de randmeren sterk te verhogen. De stadsplanners en waterbeheerders krijgen daar hun handen vol aan.

Baars voorheen Begijnenkerkje?

In het Vittepraetje van september 2017 wordt onder andere de geschiedenis beschreven van het pand van hotel Baars. Het zou een Begijnenkerkje zijn geweest en later een 'oudemannenhuis'. Eén van de bronnen voor deze stelling is het boekje "Historisch Harderwijk" van wijlen Roelof van der Schaaff die daarin verwijst naar een oude plattegrond waar het pand staat vermeld als 'Olde Mannenhuys'. Die oude plattegrond is de kaart van Nicolaes van Geelkercken die het hoekpand tekende met een kruis op de topgevel en er een cijfer 10 bij schreef. De legenda van de kaart vermeldt dit als Olde Mannenhuys. Het kruis op de topgevel duidt op een religieus gebruik. Ook de zeer gerespecteerde Karel Mars, medeoprichter van Herderewich, heeft geschreven dat op die locatie het Begijnenkerkje stond.

Een en ander bracht mijn opvatting over de geschiedenis van pand Baars aan het wankelen. Toen ik de kaart van Van Geelkercken beter bestudeerde zag ik dat de andere hoek van het kerkplein ook zo'n kruis had. Trouwens bij Van Geelkercken was de stad bezaaid met kruizen op huizen.

Met twee zinnen is het mogelijk de onjuistheid van de locatie van de Begijnenkerk en het Oude Mannenhuis-verhaal zichtbaar te maken.

1. In 1762 verkoopt Baron de Rhoo de Hekeren het pand Baars aan Jan Gelderman die er een herberg van maakte¹.
2. In talloze raadsbesluiten in de loop van de 18e eeuw komt het Oude Mannenhuis ter sprake en dat was géén herberg.

Ik heb mijn opvattingen ook voorgedragen aan archiefmedewerker Tiemen Goossens die mijn conclusie onderschrijft.

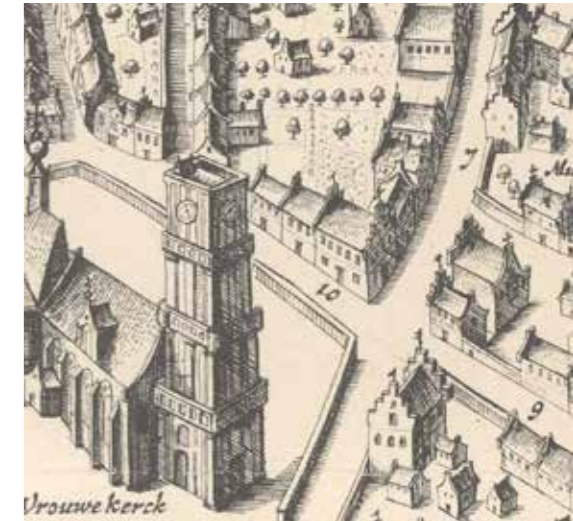
NOG WAT DETAILS:

De Raad besloot op 21 augustus 1608 het te stichten Oude Mannenhuis te vestigen in het Begijnenkerkje aan het kerkhof. Op 19 mei 1609 moet Reyer Gerritszoon het door hem gepachte bussenhuis (wapenmagazijn) ontruimen om er het Oude Mannenhuis van te maken. Op 30 mei 1611 zou met de verbouwing een aanvang worden gemaakt².

Over de geschiedenis van pand Baars vond ik in de Recognitieboeken o.a. de volgende gegevens: '15-05-1602, folio.112: Henrick van Meurs en joffr. Margrieta Rycx echtelieden, mut. test. kr. huw. voorwaarden d.d. 9 dec. 1590, hun huis op de hoek van het kerkhof in de Vyestraat naast Henrick van Brien ten eenre en de stadsgracht ter andere zijde'³. Bij controle blijkt het ook zo in het origineel te staan. Het grootse deel is me duidelijk. Het betreft het pand van Baars maar dat 'ter andere zijde de stadsgracht' lijkt een foutje. Hier wordt de stadsbeek bedoeld die langs de kerk en onder het Leienhuis door naar de Zuiderzee stroomt. Vanaf pand Baars is dat, naast het al genoemde kerkhof, het eerste 'obstakel' naast dat pand.

Bij Van Brien vond ik: '14-12-1594, fol.54: Henrick van Brien, hopman en joffr. Johanna van Voorst zijn huisvrouw mut. test. kr. huw. voorw. een huys in de Vyhestraat (doorgehaald Smedestr.) tussen Henrick Aerts ter eenre en Henrick van Meurs ter andere zijde 3'⁴. Het huis van Van Brien stond nagenoeg tegenover de Munt. Johan van Brien was muntmeester van 1690-1694.

In de resolutieboeken wordt het volgende over het Oude Mannenhuis geschreven: *Inv. 23, fol. 183: Dansmeester. Pieter du Bois overleden. Demmer krijgt een kamer in het Oude Mannenhuis tot dansschool. 3 Nov 1780.*

Inv. 22, fol. 39, 50, 173, 177, 179 en 183: Voor de Fransche gevluchte juffrouwen zal hier een huis gezocht worden, 17 Jul 1686. Zij krijgen 15 Dec 1697 het opgeheven Oude Mannenhuis tot woning (1695-1703).

Inv. 11, fol. 138, 171, 219, 239: Bewoners en bewoonsters van het Oude Mannenhuis, 5 Jul 1779, 22 Nov 1782, 21 Jan 1791 en 30 Nov 1792.

Inv. 12, fol. 239: 2 kamers in het Olde Mannenhuis tot schoollokaal bestemd. 6 Dec 1782.

Dat zijn data tussen 1686 en 1792. In 1762 verkoopt Baron de Rhoo de Hekeren het pand Baars aan Jan Gelderman die er een herberg van maakte, zoals hierboven al is aangegeven.

CONCLUSIE

Het pand op de plek van hotel Baars was al in de 17^e eeuw eigendom van welgestelde personen en bleef dat ook tot 1762. Het Oude Mannenhuis was altijd de achterbuurman van de personen op de plek van hotel Baars. En het Begijnenkerkje stond niet op de plek van hotel Baars, maar misschien wel op de plek van het Oude Mannenhuis.

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Recognitie d.d. 2-2-1762

² Inventaris op het Oud Archief, blz. 197-199

³ Oud Rechterlijk Archief, inventaris 141, digitale bladzijde 116 en 117

⁴ Oud Rechterlijk Archief, inventaris 140, digitale bladzijde 56 en 57

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Zie het artikel van de auteur over de ligging van Harderwijk (Bouman, april 2015, in Vittepraetje september 2017)

² De atlas van Harderwijk (2014) geeft een fraaie waterstaatskaart uit 1880

³ Peter Veen (2012) Zuiderzee, stormvloed en strandwallen de eeuwen door (in Mothoek, download van www.cultuur natuur.nl)

⁴ Gemeente Harderwijk/Waterschap Vallei en Veluwe/RHDHV (sept 2013) Waterplan Harderwijk 2013-2019. Het informatiebord in de Hortustuin bij de herstelde stadsbeek geeft echter andere informatie aan. Dit bord negeert echter het feit dat het ondergrondse stelsel eerder vanuit de stadssingels is gevoed, dan direct vanuit een beek.

⁵ Het Waterplan Harderwijk (2013-2019) geeft aan dat de Weibeek vroeger van de stad naar het zuidwesten heeft gestroomd. Gezien het patroon van toevoerders en de dikte van de lijnen op de 1830 kaart lijkt de stroming echter altijd richting de stad te zijn geweest. Wel is er sprake van een dunne bovenstroomse aftakking richting de zee, die op de waterstaatskaart van 1880 is voorzien van een stuw. Deze drain is mogelijk het gevolg van stormschade, maar is afgedamd, zodat de stad van water voorzien kon blijven (hypothese auteur).

⁶ Hypothese van de auteur; nog te onderzoeken. Het dichte kavelpatroon aan de kustzijde op de oude kadasterkaarten zou hierop kunnen duiden.

⁷ In een modelstudie voor Drielanden heeft het voormalige Oranjewoud (2006) voor de referentiesituatie (met het huidige zomer- en winterpeil van het Wolderwijd) berekend, dat in totaal bijna 20 miljoen m³ grondwater per jaar onder de wijk Drielanden doorstroomt, waarvan een klein deel 'opkwelt'. De ondergrondse stroming komt neer op 55.000 m³/dag; het equivalent van de dagconsumptie van ongeveer 450.000 Nederlanders.

tekst **Ed van der Heijden**

Zouaaf, Vincent van Goch, juni 1888, olieverf op doek (Van Goch Museum, Amsterdam)

Uit het kleine onderzoek naar hun omzwervingen blijkt dat Gerhardus Schlosser al op zeer jonge leeftijd met zijn vader, moeder en broers en zussen is verhuisd naar Nijverdal. Hij is dus niet vanuit Harderwijk vertrokken naar Oudenbosch. Voor Hendricus Reijners geldt dat wel. Hij heeft zich vanuit Harderwijk aangesloten bij de zouavenbeweging.

Beide mannen hebben zich na hun avontuur in Rome niet meer gevestigd in Harderwijk.

Cornelis Clement is de zouaaf die na zijn diensttijd in Rome terugkwam in Nederland en zich aan het eind van zijn leven in Harderwijk vestigde.

GERHARDUS SCHLOSSER

Gerhardus Schlosser werd op 5 juli 1852 geboren te Harderwijk. Zijn naam verraadt dat hij Duitse roots heeft en dat klopt, want zijn vader was Godefridus Schlosser, geb. 20 december 1809 te Montabaur (Nassau), † 25 augustus 1876 te Almelo. De moeder van Gerhardus was Lucia Herrijgers, geb. 8 juni 1812 te Ginneken, † 17 oktober 1875 te Almelo. Beide ouders waren R.K.

Geboortakte van Gerhardus Schlosser

Tijdens de geboorte van Gerhardus was zijn vader afwezig; hij werd aangegeven door de Harderwijkse vroedvrouw Johanna Lemmen. Gerhardus werd geboren in een huis Achter de Muur (wijk 4, huis 100). Dat was de tegenwoordige Doelenstraat. Toentertijd een plaats waar wat armere mensen woonden. Vader Godefridus heeft in de tijd, dat hij in Harderwijk woonde op verschillende wijzen zijn kost verdiend. Hij

Zouaven uit Harderwijk

Anderhalve eeuw geleden gingen jonge mannen uit heel Europa tussen 1861 en 1870 naar Rome om de paus te helpen bij het in stand houden van zijn Kerkelijke Staat. Deze strijders werden zouaven genoemd.

Uit de inschrijffijst van alle zouaven uit Nederland, die in het Zouavenmuseum in Oudenbosch is in te zien, blijkt dat 2 van die jongemannen zijn geboren in Harderwijk. Wat bezielde deze 2 mannen? Hoe werden zij geronseld? Wat deden ze toen ze terugkwamen in Nederland? Het was een onrustige tijd. Zijn ze misschien via het Koloniaal Werfdepot naar Oost-Indië vertrokken? Hebben ze zich aangesloten bij een van de partijen in de Frans-Duitse oorlog? Of hebben ze zich gewoon ergens in Nederland gevestigd? Verder heeft een andere zouaaf zich aan het eind van zijn leven in Harderwijk gevestigd en is hier overleden en begraven.

De twee zouaven die zijn geboren in Harderwijk zijn: **Gerhardus Schlosser** en **Hendricus Franciscus Reijners**.

DE KERKELIJKE STAAT EN DE ZOUAVEN

Aanleiding van de zouavenbeweging

In de 19e eeuw was Italië een lappendeken van kleine koninkrijkes, die door verschillende grootmachten (Frankrijk, Oostenrijk) werden gesteund. In 1861 werd in Italië door nationalisten de eenheidsstaat uitgeroepen. Daarbij was de Kerkelijke Staat een enorme barrière.

Ter illustratie hierbij een kaartje van Italië uit de 19e eeuw. Het gele deel is de Kerkelijke Staat, dat Noord- en Zuid-Italië van elkaar scheidde. De nationalisten wilden één Italië, inclusief Rome. Daarom werd de Kerkelijke Staat aangevallen. Hierdoor kwam de soevereiniteit van het Pausdom in gevaar. De toenmalige paus Pius IX (1792-1878) vroeg in eerste instantie steun van Frankrijk. Dat steunde de paus met zijn Noord-Afrika Korps, waarin veel Berbers uit de Zouaoua-stam waren opgenomen. Zij waren geduchte strijders, zodat de term zouaaf een ereaam werd. Vervolgens vroeg de paus hulp aan de katholieke wereld. In heel Europa reageerden duizenden gelovigen door zich aan te melden in het pauselijke leger. Circa 30 procent van deze trouwe katholieken, zouaven genoemd, was van Nederlandse afkomst, ongeveer 3.200 jonge mannen.

Werving van zouaven in Nederland

In Nederland viel de oproep van de paus in een 'voedzame' bodem. Na eeuwen van antipapisme vormden de katholieken in de 19^e eeuw een achtergestelde minderheid. Veel katholieken hadden zich daarom terugtrokken in hechte en gesloten gemeenschappen, die via de preekstoel in de kerk goed bereikbaar waren voor de geestelijkheid. Daarnaast was er in die tijd sprake van het ultramontanisme, een katholieke stroming binnen Europa, die het gezag van de paus boven dat van de nationale staat stelde en veel Nederlandse katholieken richtten zich op het centrum van hun kerk: Rome. Voor veel jonge katholieken was de reis naar Rome een manier om te ontsnappen uit een samenleving waar zij zich niet geaccepteerd voelden.

Uit brieven van Nederlandse zouaven in Rome komt een sterk gevoel van trots naar voren. Veel van hen schreven over het belang van hun aanwezigheid.

De meeste Nederlandse zouaven waren mannen van jonge leeftijd en kwamen voornamelijk uit de zuidelijke provincies, maar uit heel Nederland vertrokken jonge katholieken naar Rome. De reis begon voor de vrijwilliger bij hun eigen pastoor. Die keek of de vrijwilliger capabel en gemotiveerd genoeg was en stuurde hem dan door naar het centraal vertrekpunt. Van 1864 tot 1870 was dat in het Brabantse Oudenbosch. Hier kregen de zouaven training en werden ze voorbereid op hun reis naar Rome. Per trein reisden ze, via Brussel, waar ze werden gekeurd, naar Marseille en vandaar per boot naar Rome. In de kerken werd gecollecteerd ten behoeve van de fondsen voor deze reizen.

Eigen foto van tentoongestelde zouaven in het Zouavenmuseum te Oudenbosch

De strijd om de Kerkelijke Staat

Tussen 1861-1866 vochten de zouaven, onder aanvoering van de Franse generaal Lamoricière, voornamelijk tegen de soldaten van de beroemde Giuseppe Garibaldi (1807-1882). In deze periode vielen er veel slachtoffers bij het zouavenleger. In 1867 kreeg de paus steun van de Franse keizer Lodewijk Napoleon III (1808-1873). Een gecombineerd leger van Fransen en zouaven brachten de Italianen een zware nederlaag toe tijdens de Slag bij Mentana op 18 oktober 1867. Succesverhalen zoals overwinning bij Mentana werden gretig gelezen door katholieke jongeren in Nederland. Het idee dat je aanzien kon krijgen door mee te doen op het slagveld gaf een sterk vertekend beeld. De realiteit was dat het

voornamelijk zouaven waren die aan de frontlinie vochten. Bij Mentana leden zij dan ook de zwaarste verliezen. Ook waren de leefomstandigheden voor de zouaven in Rome erbarmelijk. Ziektes waren vaak een grotere vijand dan de Italiaanse soldaten.

Het einde van de Kerkelijke Staat

In 1870 trok Frankrijk haar strijdmacht uit Rome terug voor een oorlog tegen Pruisen. Datzelfde jaar nog viel het Franse keizerrijk uiteen na een desastreuze nederlaag bij Sedan. Zonder de Franse steun was het einde voor de Kerkelijke Staat nabij. De Italianen vielen met steeds grotere aantallen aan en op 20 september 1870 viel Rome. De overgebleven zouaven werden gevangen genomen en uiteindelijk huiswaarts gestuurd. Voordat zij vertrokken kwamen de zouaven nog éénmaal samen op het St. Pietersplein. Daar kregen zij de zegen van de paus en een 'volle aflat' tot in het derde geslacht.

De paus trok zich als vrijwillige gevangene terug in het Vaticaan.

Een koude thuiskomst

De meeste Nederlandse zouaven keerden na de val van Rome terug naar Nederland. Velen van hen raakten na aankomst echter hun staatsburgerschap kwijt. De Nederlandse regering oordeelde namelijk dat zij hadden gediend in een vreemde krijgsmacht. Overigens kregen de meeste zouaven hun Nederlanderschap na enkele jaren terug. In tegenstelling tot de reactie van de overheid werden de Nederlandse zouaven als helden ontvangen door de katholieke gemeenschap. Op verschillende plaatsen in Nederland werden monumenten geplaatst ten ere van de zouaven. Zo werd in Oudenbosch voor de ingang van de Basiliek van de H.H. Agatha en Barbara een standbeeld geplaatst. Tot op de dag van vandaag wordt op verschillende wijzen de zouaafse herinnering in stand gehouden tijdens kerkelijke vieringen. Er bestaat zelfs een voetbalvereniging VV Zouaven.

Jihadisten van de 19^e eeuw?

De hedendaagse Jihadisten uit Nederland die vechten in Syrië en Irak zou je misschien kunnen vergelijken met de zouaven uit de 19^e eeuw. Zowel de beweegredenen, als de thuissituatie van vele Nederlandse Jihadisten hebben grote overeenkomsten met die van de katholieke zouaaf, zoals hierboven beschreven. Een belangrijk hedendaags vraagstuk is hoe er omgegaan moet worden met deze individuen. Een antwoord is wellicht te vinden in de geschiedenis van de zouavenbeweging.

was achtereenvolgens voerman (1832), arbeider, daghuurder (1837), visverkoper (1841, voerman (1844-1849), arbeider (1852, zo staat het in de geboortekte van Gerhardus).

Gerhardus was het achtste en tevens jongste kind uit het gezin van Godefridus Schlosser en Lucia Herrijgers. De overige kinderen waren:

- Johannes Adam, geb. circa 1835 te Ginneken
- Adriaan, koopman, geb. 1-1-1837 te Harderwijk, huis 586, Grote Marktstraat (nu Grote Marktstraat 3 of 5), † 17-12-1873 te Hilversum, gehuwd met Hilleetje te Kloese. Hun zoon Wessel is 9-4-1873 geboren te Hilversum.
- Joseph, fabrieksarbeider, geb. 18-2-1839 te Harderwijk, huis 617, Vischmarkt (nu Vischmarkt 45), gehuwd met Johanna Horstink, weefster. Hun dochter Johanna Sophia is geb. 7-12-1872 te Hilversum.
- Cornelia, geb. 3-6-1841 te Harderwijk, huis 616, Vischmarkt (nu Vischmarkt 47).
- Margaretha, geb. 13-2-1844 te Harderwijk, huis 700, buiten de Vischpoort (nu Buiten de Vischpoort 2).
- Godefridus, geb. 22-3-1846 te Harderwijk, huis 700, buiten de Vischpoort.
- Antonius, geb. 3-6-1849 te Harderwijk, huis 700, buiten de Vischpoort.

Zoals uit de geboortehuizen van de kinderen kan worden opgemerkt heeft het gezin op meerdere plekken in Harderwijk gewoond: Grote Marktstraat, Vischmarkt, Buiten de Vischpoort en Achter de Muur. Vanaf dit laatste adres is het gezin van Godefridus en Lucia in 1855 volgens de gemeentelijke gegevens vertrokken naar Nijverdal. Gerhardus, de toekomstige zouaaf, was toen 3 jaar oud. Blijkbaar is het gezin daarna nog verhuisd naar Almelo, want daar zijn Godefridus Schlosser en Lucia Herrijgers overleden.

Volgens het persoonsbewijs van Gerhardus Schlosser uit het archief van het Zouavenmuseum in Oudenbosch heeft hij zich op 14 juli 1870 aangemeld als zouaaf. Hij heeft het formulier met een kruis ondertekend, omdat hij niet kon schrijven. Als beroep geeft op dat hij fabrieksarbeider is en dat hij in Almelo woont. Hij wordt ingedeeld als zouaaf 2^e klasse van de 4^e compagnie van het depot bataljon.

Volgens de papieren heeft hij het beleg en de val van Rome op 20 september 1870 meegemaakt. Hij is dus maar twee maanden zouaaf geweest.

Als hij terugkeert in Nederland gaat hij naar Hilversum. Daar wonen al een paar broers van hem. In Hilversum gaat hij werken als wever en op 19 juni 1872 trouwt hij te Hilversum, 20 jaar oud, met Theodora Bijlard, 24 jaar, geb. 21 januari 1848, fabriekwerkster, dochter van Pieter Bijlard, bakker, en Grietje Andriessen. Op de akte staat onder andere vermeld dat 'het bewijs van voldoening aan de Nationale Militie' door de comparant' is overhandigd aan de ambtenaar van de Burgerlijke Stand. Overigens heeft hij in de tussenlijd leren schrijven, want zijn naam staat onder de huwelijksakte.

Uit het huwelijk van Gerhardus en Theodora zijn 8 kinderen geboren. Tot het vierde kind was Theodora weefster of spinster, daarna zonder beroep. Alle kinderen zijn geboren in Hilversum. Zij zijn niet allemaal onder een gunstig gesternte geboren, want er 4 kinderen binnen een jaar overleden, de eerste zelfs binnen een dag:

- Pieter, geb. 24-3-1873, † 25-3-1873.
- Petrus, geb. 9-2-1874.
- Christina, geb. 3-8-1875, † 12-8-1876
- Frits, geb. 26-9-1876
- Grietje, geb. 8-1-1878, † 2-6-1878
- Dirk, geb. 1-8-1879.
- Antonie, geb. 31-10-1881, † 2-11-1881
- Regiena, geb. 14-11-1882

Over de datum en de plaats van overlijden van Gerhardus Schlosser is niets bekend.

HENDRICUS FRANCISCUS REIJNERS

Hendricus Franciscus Reijners is geboren op 2 maart 1850 in de Wolleweverstraat te Harderwijk. De foto in de afbeelding hieronder (uit de collectie van het Streekarchivariaat) laat een doorkijk zien in de Schoenmakerstraat aan het

eind van de 19^e eeuw. Op de achtergrond ziet u de hoek van de Luttekepoortstraat (links) en de Wolleweverstraat (rechts). Het huis rechts (met de gordijntjes op de bovenverdieping) is het geboortehuis van Hendricus en bestaat nog.

Hendricus was de zoon van Jacobus Reijners, koperslager, geb. 23 juni 1814 te Barneveld, † 28 oktober 1864 te Harderwijk, en Catharina de Wit, geb. 29 augustus 1812 te Amersfoort, † 18 januari 1854 te Harderwijk. Beide ouders waren R.K. en op 30 april 1845 te Amersfoort getrouwd.

Op 20 maart 1845 kocht vader Jacobus Reijners van Zeger Zegers, rentenier, het huis op de hoek van de Luttekepoortstraat en de Wolleweverstraat (wijk 5, huis 43, in 1832 kadastraal sectie E nr. 899; in 1920 Wolleweverstraat 14-16). Hij kocht het huis via notaris De Mol voor f 1.900,-, waarvan f 1.300,- aan hypotheek.

De ouders van Hendricus kregen de volgende kinderen, allen geboren in Harderwijk:

- Hendricus Franciscus, geb. 8-3-1846, † 22-8-1846 te Harderwijk.
- Gerarda, geb. 11-11-1847.
- Hendricus Franciscus, de zouaaf, geb. 2-3-1850.

- Maria Jacoba, geb. 13-5-1851, † 9-6-1925 te Harderwijk
- Catharina Maria, geb. 27-7-1852, † 4-8-1852 te Harderwijk

Als Hendricus bijna 4 jaar oud is overlijdt op 18 januari 1854 zijn moeder.

Zijn vader Jacobus Reijners trouwt voor de 2^e keer op 29 november 1854 te Harderwijk met de 40-jarige Margreta Willemina Smits, geb. circa 1814 te Zutphen, † 11 januari 1885 te Harderwijk. Jacob Reijners en Margreta Smits krijgen een dochter:

- Alijda Johanna, geb. 30-12-1855.

Op 28 oktober 1864 overlijdt Jacobus Reijners op 50-jarige leeftijd. Hendricus is dan 14 jaar oud. In de periode 1864 – 1867 woont hij niet in Harderwijk, maar waarschijnlijk bij zijn grootouders in Barneveld en in Amersfoort. Hendricus gaat op 17 december 1864 naar Barneveld en komt op 24 april 1867 vanuit Amersfoort terug naar Harderwijk en woont dan bij zijn stiefmoeder.

Direct na het overlijden van haar man heeft de weduwe Margreta Smits (volgens de advertentie Mejufvrouw de Wede Reijners) geldproblemen en verkoopt zij de inboedel van de koperslagerswinkel van haar overleden echtgenoot en ook het huis op de hoek van de Wolleweverstraat en de Luttekepoortstraat. De verkoop van het huis vindt plaats in 1866 aan Jacobus Kok, timmerman.

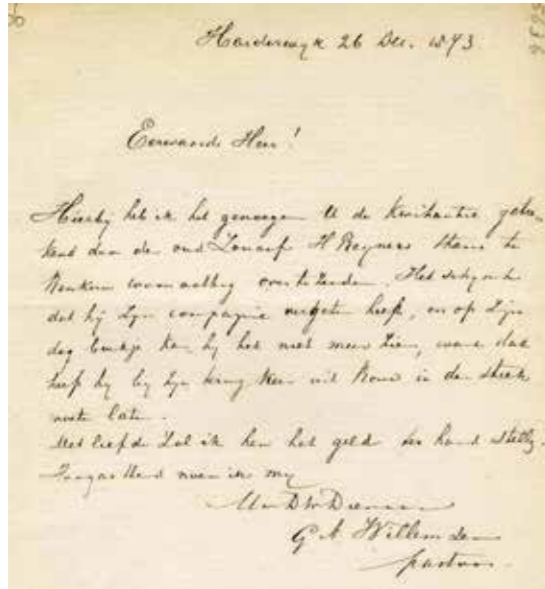
Vervolgens woont Margreta Smits met haar kinderen op verschillende plaatsen in Harderwijk. Achtereenvolgens is dat in de Kerkstraat (van 1866-1868: wijk 3, huis 53, in 1920 Kerkstraat 12), Grote Poortstraat (van 1868-1870: wijk 7, huis 31), Hoogstraat (vanaf 1870:wijk 6, huis 11a, in 1920 Hoogstraat 33). Als beroep staat genoteerd in de bevolkingsregisters: schoolhouderes van r.k. school³. Deze school hield zij met haar stiefdochter Maria Jacoba en later ook met haar dochter

Alijda. In de notulen van het Kerkbestuur van de R.K. Parochie uit die tijd kan worden opgemaakt dat er geld werd ingezameld voor deze school. Margreta Smits overlijdt op 11 januari 1885.

Op 25 augustus 1870 heeft Hendricus Reijners zich vanuit Harderwijk aangemeld als zouaaf. In het archief van de R.K. Parochie zijn geen meldingen gevonden van de pastoor. Als beroep geeft hij op koperslager, ook al had zijn stiefmoeder alle attributen van zijn vader een aantal jaren daarvoor verkocht. Hij wordt zouaaf 2e klasse van de 2e compagnie van het depot bataljon. Ook hij heeft de val van Rome meegemaakt, maar is alles bij elkaar maar één maand zouaaf geweest.

Bij terugkomst in Nederland vestigt Hendricus zich in 1870 in Renkum als koperslager. In het archief van het Zouavenmuseum bevindt zich een brief van G.A. Willemsen, pastoor van de parochie in Harderwijk, gedateerd 26 december 1873, betreffende achterstallige soldij aan de zouaaf H. Reijners.

Ongeveer twintig jaar later op 22 juli 1891 trouwt Hendricus, 41 jaar oud, in Arnhem met Petronella Bergfurt, 42 jaar, geb. 9 mei 1849 te Arnhem, dochter van Bernardus Bergfurt en Adriana Maria Tak. Het echtpaar woont in Renkum. Hendricus en Petronella overlijden kinderloos, hij op 9 juni 1927 te Cuyk en St. Agatha, 77 jaar oud. Petronella is anderhalve maand na het overlijden van Hendricus op 24 juli 1927 ingeschreven in het Piusgesticht⁴ in Harderwijk. Een jaar later op 8 juli 1928 is zij uit het Piusgesticht vertrokken naar Duiven en aldaar op 11 januari 1934 overleden, 84 jaar oud.

Met betrekking tot de familie Reijners is nog het vermelden waard dat de jongere zus van Hendricus, Maria Jacoba, op 18 september 1884 trouwt met de bekende Harderwijker aannemer David Leonardus von Munching, geb. 14 juli 1852 te Dordrecht, † 3 december 1927, 75 jaar oud. Maria Jacoba Reijners overlijdt op 9 juni 1925 te Harderwijk op 74-jarige leeftijd.

CORNELIS CLEMENT

Cornelis Clement is geboren op 13 september 1844 te Hoeven, een dorp in de buurt van Oudenbosch. Zijn ouders zijn Cornelis Clement en Catharina Hal, die op 30 augustus 1835 trouwen in Rucphen en Sprundel.

Cornelis werd ingeschreven als pauselijk zouaaf op 23 januari 1867 als leerling hoornblazer. Op 17 oktober 1868 werd hij bevorderd tot trompettist. Hij nam op 3 november 1867 deel aan de slag bij

Hoornblazers van het zouavenleger, met Cornelis Clement zittend geheel rechts (foto uit de collectie van het Zouavenmuseum te Oudenbosch)

Mentana, waarvoor hij werd onderscheiden met het Mentanakruis. Op 29 januari 1869 werd hij ontslagen uit het leger.

Cornelis Clement trouwt op 15 augustus 1870 in Rucphen en Sprundel met Johanna Willemsen, geboren in 1848, dochter van Napoleon Willem Willemsen en Petronella Verstraten. Cornelis en Johanna zijn arbeiders. Het echtpaar woonde in Hoeven. Uit het huwelijk van Cornelis en Johanna worden 7 kinderen geboren: Catharina (1871), Wilhelmus (1872), Petronella (1874), Cornelia Johanna (1876), Johanna (1877), Cornelis (1879), Dijnphema (1882).

Op 8 februari 1895 trouwt Cornelis, die dan weduenaar is, 50 jaar oud en fabrieksarbeider, voor de 2^e keer. Hij woont dan in Roosendaal. Zijn bruid heet Johanna van Nispen, weduwe van Johannes van Sintruijien, en dochter van Marijn van Nispen en Petronella van Grimhuijzen. Johanna is spoorwegwachteres. Het huwelijk wordt gesloten in Zevenbergen, de woonplaats van Johanna. In 1902 is Cornelis zelf spoorwegwachter in Zevenbergen.

In de twintiger jaren komt Cornelis, als hij voor de tweede keer weduenaar is, naar Harderwijk en gaat inwonen op de Kuipwalstraat 1 bij A.J.M. Doejaaren. Vandaar gaat hij op 17 november 1928 naar het Piusgesticht, waar hij op 22 augustus 1932 overlijdt, 87 jaar oud. Op 23 augustus wordt hij begraven op het R.K. gedeelte van de Algemene Begraafplaats, afd. 4, nr. 15. Hij heeft geen eigen graf, want 3 maanden later op 12 december 1932 wordt Gerardus Cornelis Mesdag in hetzelfde graf begraven.

In de Katholieke Illustratie van 31 augustus 1932 wordt zijn overlijden met foto vermeld.

NAMEN en VOORNAMEN		
van de INWONENDE PERSONEN en DIENSTBODEN, die niet aan het gezinshoofd verwant zijn		
NAMEN	VOORNAMEN	AANTEEKENINGEN
Dijonella	Dijonella	22 Juli 1928 van Cuyk C.A.
Hendricus Bergfurt	Petronella	17 Juni 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum
Hendricus Bergfurt	Adriana Maria Tak	22 Juli 1891 van Renkum

Zogenaamde Gezinskaart van het Piusgesticht, Bruggestraat 21, met daarop doorgestreept als eerste Petronella Bergfurt (weduwe van Hendrikus Reijners) en als vijfde Cornelis Clement (kaart uit het archief van Karel Uittien)

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL

Archief Zouavenmuseum Oudenbosch

Archief Parochie H. Catharina Harderwijk

www.zoekakten.nl

Foto's uit de collectie van het Streekarchivariaat

Overveluwsch Weekblad februari en maart 1865

Genealogische gegevens uit het archief van Renate Uittien

Gegevens van woningen uit het archief van Karel Uittien

VOETNOTEN BIJ HET ARTIKEL

¹ Een aflaat is in de Katholieke Kerk een kwijtschelding van straffen die de gelovige in het hiernamaals nog moet uitboeten. Het woord aflaat is afgeleid van het Oudnederlandse en Gotische woord voor 'kwijtschelding'. Het verwijst naar een praktijk in de Katholieke Kerk waarin de straffen in het hiernamaals voor begane en reeds vergeven zonden door het kerkelijk gezag worden kwijtscholden. Het verlenen van een aflaat is niet hetzelfde als vergiffenis. Zonden worden in de Kerk vergeven bij de biecht, het sacrament van boete en verzoening. Als een priester de absolutie uitsprekt over de biechteling dan heeft hij die eerst een penitentie opgegeven. Zodra die penitentie is verricht dan zijn de zonden vergeven, wat echter niet wil zeggen dat het kwaad dat door die zonden is aangericht dan is weggepoetst. De Katholieke Kerk leert dat er in het hiernamaals nog een loutering plaatsvindt, voordat de gelovige naar de hemel gaat. Met een aflaat kan die loutering worden verminderd, omdat aflaten op zich al louterend werken.

² In Nederland is in 1810 de militaire dienstplicht ingevoerd. Iedere man van 20 jaar of ouder moest zich inschrijven en door middel van loting werd bepaald wie dienst moest nemen in het leger. Na het vertrek van de Fransen werd dit system in stand gehouden, de zogenaamde Nationale Militie. Tot 1898 kon iemand die ingeloot was echter een vervanger inhuren. Na 1898 gold de persoonlijke dienstplicht. Later gold de militaire dienstplicht voor alle mannen vanaf 18 jaar. In 1997 is de opkomstplicht afgeschaft, de dienstplicht echter niet.

³ In een groot deel van de 19^e eeuw was er nog geen leerplicht. De meeste kinderen moesten bijdragen in de inkomsten van het gezin. Daar kwam een einde aan in 1874 toen het 'Kinderwetje van Van Houten' werd aangenomen. Die wet verbood fabrieksarbeid voor kinderen jonger dan 12 jaar. Ondanks dat veel mensen het instellen van een leerplicht voor kinderen een goede zaak vonden, werd pas in 1900 de eerste leerpluchtwet aangenomen.

⁴ Het Piusgesticht was de voorganger van het Piusziekenhuis in de Bruggestraat en circa 1870 opgericht. In het Piusgesticht was een paviljoen aanwezig ten behoeve van de verpleging van patiënten met tuberculose: het Theresiapaviljoen.

Paul Braun en zijn familie

Mijn naam is Rien Braun, ik ben geboren in 1949 in Den Haag, maar mijn grootouders zijn allebei afkomstig uit Harderwijk. Vandaar mijn bijzondere interesse in Harderwijk en de reden dat ik al jarenlang lid ben van de Oudheidkundige Vereniging Herderewich.

Mijn vader, Andries Braun is een zoon van Roelof Braun en Alida Jansen. Roelof Braun was kleermaker, net als zijn vader Paul Braun. Alida is afkomstig uit een oud vissersgeslacht, dochter van Andries Jansen en kleindochter van Meindert Jansen. Deze Andries Jansen was de trotse eigenaar van de botter HK18; mijn vader was naar hem vernoemd. Hij was getrouwd met Jannetje Hut; zij woonden aan de Keizerstraat 11. Ze sliepen in een bedstee waar hij onmogelijk languit in kon liggen. Zij woonden hier met 10 kinderen, waarvan er twee vroeg zijn overleden. Hij had ook een bijnaam namelijk 'Rooie Andries', naar zijn haarkleur.

Mijn grootmoeder verhuisde in 1899 naar Amsterdam en mijn grootvader in 1901. Zij trouwden daar in 1905. Naar verluidt moesten zij Harderwijk ontvluchten omdat ze uit twee verschillende sociale groepen kwamen en het niet gebruikelijk was dat een vissersdochter vrijde met een kleermaker. Van mijn vader weet ik echter dat hij regelmatig in Harderwijk kwam, bij zijn opa en andere familieleden. Als kind speelde hij dan op de Gruuntjes of Greuntjes, zoals hij dat noemde.

De familie Jansen komt rond 1700 van Spakenburg naar Harderwijk en is dus een eeuwen oud vissersgeslacht dat zijn broodwinning vond op de Zuiderzee. Maar de familie Braun is geen oud Harderwijk's geslacht. Als kind hoorde ik dat de naam Braun waarschijnlijk afkomstig was van iemand die zich vanuit Duitsland in Nederland had gevestigd. Als twintiger begon, mede door deze onzekerheid, mijn interesse in de genealogie. Samen met mijn vader ben ik vele malen naar het Gelders Archief in Arnhem geweest om daar te zoeken naar doop-, trouwen en begraafaktes. Op een gegeven moment stuiten wij op de trouwakte van Paul Braun

met Aaltje Tijmenssen. En vanaf dat moment werd alles duidelijk. Over deze introductie van de naam Braun in Harderwijk wil ik hier met name vertellen.

Paul Braun: de beginjaren

De introductie van de naam Braun in Harderwijk is begonnen met de geboorte van Paul Braun op 6 frimaire van het jaar 7 in Barr in de Elzas. Deze datum was volgens de Franse Revolutionaire kalender. Tijdens de Franse Revolutie is deze kalender ingevoerd. Hiermee werd de scheiding tussen kerk en staat benadrukt. Er werd namelijk niet meer gerekend vanaf de geboorte van Christus, maar vanaf het begin van de revolutie. Omgerekend was deze geboortedatum 26 november 1798.

Het gemeentehuis van Barr in 1980

Vanaf 1793 had Frankrijk een dienstplicht voor alle ongehuwde mannen van 18 tot 25 jaar. De in 1798 in Barr geboren Paul Braun is mogelijk als 15-jarige geronseld om vrijwillig dienst te nemen in het Napoleontische leger of is, onder de dienstplicht, als 18-jarige in 1816, dus na Waterloo, het leger in gegaan.

Mogelijk dat Paul op een gegeven moment dacht: "wat doe ik nog in dit verslagen gedemoraliseerde Franse leger, ik ga mijn heil elders zoeken." Mogelijk vervloog de hoop op een nieuw Napoleontisch tijdperk nadat Napoleon op 5 mei 1821 op St. Helena was gestorven. Van één van zijn kameraden hoorde hij misschien dat je in Nederland als Franse deserteur gemakkelijk terecht kon bij het Werfdepot voor het Koloniale leger en trok hij samen met één of

meer kameraden weg uit Rijssel naar Harderwijk, waar ze zich aanmeldden bij het Koloniale leger. De rest is geschiedenis.

Paul Braun in Harderwijk en als militair

De geschiedenis van de familie Braun in Nederland vangt in ieder geval aan op 18 augustus 1821 als Paul Braun vrijwillig dienst neemt als kanonnier bij het Depot Bataljon voor de Koloniën te Harderwijk. Hij staat in het militair stamboek geregistreerd als 'Fransch deserteur'. Over dit bijzondere militaire onderdeel is al vaker geschreven omdat het ook wel als 'afvoerputje van Europa' werd bestempeld. Rekruten werden onder meer geworven onder 'gewone' mensen, gestrafte militairen, gevangenen, bedelaars en deserteurs uit vreemde legers. Hierdoor kon mijn voorvader hier eenvoudig dienst nemen.

Dat met het omrekenen van data uit de Franse Revolutiekalender weleens fouten werden gemaakt blijkt uit de geboortedatum van Paul, zoals deze werd genoteerd in zijn militaire stamboeken. Daar staat vermeld dat hij op 27 augustus 1800 te Barr is geboren. Maar zoals we nu weten is de juiste omrekening naar de Gregoriaanse kalender 26 november 1798.

In het militair stamboek, 'Algemeen Depot der landmagt register no: 11884', staat dat hij op 18 augustus 1821 vrijwillig bij het Depot Bataljon voor de Koloniën in dienst trad voor acht jaar. Hij werd kanonnier en kreeg een handgeld van

10 gulden direct uitgekeerd. (Dit was in 1820 ongeveer twee maandsalarissen voor een arbeider). Paul was, volgens de huidige normen, geen grote man, want in het militair stamboek staat vermeld dat hij 1 ellen, 6 palmen en 5 duimen groot was, omgerekend dus 1,65 m. Tevens staat er dat hij laatst gewoond had te Rijssel. Rijssel (Lille) was destijds een stad waar een garnizoen van het Franse leger was ondergebracht.

In het stamboek boven Paul Braun staat op dezelfde datum de één jaar jongere Jean Jacques Hebr ingeschreven, ook geboren in Barr, ook afkomstig uit Rijssel, en deze wordt ook kanonnier voor acht jaar met een handgeld van 10 gulden. Mogelijk was dit een goede kennis of vriend van hem. Jean is echter al in december 1821 ingescheept naar Oost-Indië. Op de dag dat Paul Braun werd ingeschreven in het militair stamboek, nr. 629, Alg. Depot der Landmagt 1822, werden tevens 16 Franse deserteurs ingeschreven. Van hen kwamen er 8 uit Rijssel. Zij waren zeker niet de enige Franse deserteurs. In de maand juni van 1821 werden 58 Franse deserteurs in dit legeronderdeel ingeschreven. In juli 1821 waren het er 65, waarvan 13 uit Rijssel, en in augustus 85, waarvan 20 uit Rijssel. Meer dan 90% van deze ingeschrevenen werden in december 1821 al weer ingescheept naar Oost-Indië. Waarom Paul Braun in Harderwijk geleverd bleef is mij nog onduidelijk.

Zijn militaire carrière ziet er als volgt uit:

Op 1 april 1822 wordt hij ingelijfd bij het 'Algemeen Depot der Landmagt no 33'. Op 20 oktober 1829 vertrekt hij met paspoort, en dus als Nederlander, wegens expiratie van zijn contract. Op 21 oktober 1829 wordt hij vrijwillig soldaat voor zes jaar, zonder handgeld. Op 1 juni 1832 wordt hij overgeplaatst naar de 2^e divisie van het Korps. Op 9 december 1835 gereëngageerd voor twee jaar. Op 9 december 1837 gereëngageerd voor twee jaar. Op 31 december 1839 gereëngageerd voor twee jaar. Op 14 oktober 1841 gereëngageerd voor twee jaar. Op 10 september 1843 gereëngageerd voor zijne leeftijd. Op 26 november 1843 overgeplaatst naar het 2 regiment infanterie. Op 1 juni 1832 wordt hij korporaal. Op 1 februari 1836 wordt hij sergeant. In 1855, Paul Braun is dan 57 jaar oud, gaat hij met pensioen, hij zwaait af als sergeant. Op 18 november 1833 heeft hij de bronzen

foto links: Kanonnier in 'marschtenuë' in 1830

medaille ontvangen, met een handgeld van 12 gulden.

Paul Braun heeft in het leger gezeten ten tijde van de opstand van de Belgische separatisten in 1830, de tiendaagse veldtocht van 1831 tot en met de erkenning van België door de Noordelijke Nederlanden in 1839. Wellicht heeft hij Jan van Speijk nog meegemaakt voordat deze bij de kade van Antwerpen op 5 februari 1831 zijn schip opblies.

Gezien het feit dat hij op 18 november 1833, volgens ministeriële beschikking, de bronzen medaille heeft ontvangen is zeker dat hij in de periode van circa 15 november tot 23 december 1832 als soldaat meegedaan heeft aan de verdediging van de Citadel van Antwerpen. Onderstaand schilderij toont de verwoeste Citadel na 23 december 1832.

Uiteindelijk is het Nederlandse bezettingsleger, van zo'n 4.500 man, door het Franse leger, van circa 60.000 man, verdreven uit de Citadel. De beschietingen over en weer met allerlei soorten artillerie waren zo hevig dat van alle gebouwen op de Citadel, na de capitulatie door de Nederlanders, er vrijwel geen steen meer op de andere stond. Paul Braun heeft hier als kanonnier zeer waarschijnlijk heel hard moeten werken zonder al te veel rust. Opmerkelijk dat het aantal gesneuvelde militairen dan nog relatief laag was. Van de Citadel-bezettingstroepen zouden ongeveer 100 man zijn gesneuveld en zo'n 300 man ernstig zijn verwond. Na de capitulatie werden de soldaten gevangengenomen en moesten zij naar Saint Omer in Noord-Frankrijk (vlak bij Calais) lopen. Na circa zes maanden werd de krijgsgevangenschap opgeheven en keerden deze soldaten weer huiswaarts en kon Paul Braun zich weer in de echtelijke sponde naast

Jannetje Hendriks vlijen.

En zo moest Paul ongeveer 10 jaar nadat hij het Franse leger als deserteur had verlaten mogelijk tegen zijn vroegere collega-soldaten vechten, teruglopen door zijn voormalige vaderland en het nieuwe België en vervolgens naar Harderwijk.

In 1834 heeft hij nog meegedaan met een veldtocht naar Hellevoetsluis.

Hellevoetsluis was met name een admiraliteitsvesting en bood ook plaats aan mariniers. Wat de veldtocht van 1834 naar Hellevoetsluis inhoudt is mij op dit moment niet bekend.

Paul Braun op vrijersvoeten

Waarschijnlijk loopt Paul in het najaar van 1821 met zijn Franse kameraden door het uitgaansleven van het toenmalige Harderwijk om hun handgeld uit te geven. Of hij ook de kroegen en bordelen bezocht is niet bekend, maar in deze periode zal hij ergens de toen 18-jarige Aaltje Tijmensens ontmoet hebben. Aaltje zal niet in een dergelijk bordeel hebben gewerkt; zij behoorde tot de autochtone religieuze bevolking die niets moest hebben van al die kroegen en bordelen. Maar Aaltje -ze was misschien heimelijk dol op die uniformen- viel voor de charmes van deze Franse soldaat.

Aaltje is op 14 januari 1803 te Harderwijk geboren als dochter van Tijmens Jacobs en Geertrui (Truitje) van Weelie. (Het patroniem wordt achternaam). Haar vader, tuinman van beroep, was in 1815 al overleden. Aaltje wordt zwanger in het najaar van 1822 en Jakobus Adrianus Braun wordt geboren op 17 juli 1823. Paul Braun heeft zelf de geboorteaangifte gedaan. Bij deze geboorte waren Paul en Aaltje dus niet getrouwd, wat in die tijd vrij ongebruikelijk was, zeker als de vader het kind wel erkende. In de kantlijn van de doopakte van Jakobus Adrianus staat vermeld dat Paul Braun en Aaltje Tijmensens de ouders zijn. Deze aantekening is echter pas gemaakt nadat ze in 1828 zijn getrouwd.

Aaltje krijgt op 8 augustus 1827, dus ook voordat ze met Paul Braun trouwt, nog een dochter, Truitje Tijmensens, die na één dag overlijdt. Of dit kind ook van Paul Braun was, is niet bekend. Dat dit dezelfde Aaltje Tijmensens is als de moeder van Jakobus Adrianus Braun is vrijwel zeker omdat deze Aaltje ongehuwd was ten tijde van de geboorte van Truitje en ook haar leeftijd klopt. Bovendien heette de moeder van

Aaltje Truitje van Weelie en is de kleine meid dus naar haar oma vernoemd. De aangifte van deze geboorte is niet door Paul Braun gedaan maar door de vroedvrouw. En ook het overlijden van Truitje is niet door Paul aangegeven, maar door Willem Hendrik Keijser, een bekende van Aaltje. Het zou dus kunnen zijn dat ze op dat moment niet meer bij elkaar waren, maar aannemelijker is dat Paul Braun met zijn regiment mee was op een expeditie, patrouille of oefening. Omdat deze dochter niet meer in leven was na hun huwelijk is in de kantlijn van de geboorteaakte van Truitje ook nooit de aantekening gemaakt dat Paul en Aaltje de ouders waren.

Aaltje en Paul besluiten om op 21 mei 1828 in Harderwijk toch maar te trouwen. Waarom ze hiermee bijna zes jaar hebben gewacht na hun kennismaking is evenmin bekend. Het zou kunnen zijn dat Paul geen toestemming kreeg van zijn officier om afwezig te zijn. In deze tijd was Paul Braun nog steeds kanonnier in het 'Algemeen Depot der Landmagt no 33'. Bij het huwelijk van zijn ouders is Jacobus Adrianus bijna 5 jaar oud. Zowel Paul als Aaltje hadden het niet breed want bij hun huwelijksakte zat voor allebei een akte van onvermogen. De ouders van Paul Braun zijn inmiddels overleden en hij geeft aan dat hij niet weet waar en wanneer zijn grootouders zijn overleden. Daar de vader van Aaltje ook al overleden was, had Jacobus Adrianus dus slechts één grootouder, namelijk oma Aaltje Tijmensens.

Paul en Aaltje hebben niet lang van hun huwelijk kunnen genieten. Een week na de geboorte van hun dochter Alida Geertruida Catharina op 25 mei overlijdt Aaltje op 2 juni 1829, nog maar 26 jaar. Al op 11 september 1829 overlijdt ook het dochttertje. Paul doet zelf aangifte van haar overlijden. Bleef hij eerst achter met twee kinderen, nu is alleen Jakobus Adrianus er nog maar. Als militair was de zorg voor een kind natuurlijk moeilijk, maar na een jaar hertrouwt hij, op 14 juli 1830, met Jannetje (Johanna) Hendriks. Met haar heeft hij geen kinderen gekregen.

Paul Braun overlijdt op 68-jarige leeftijd op 25 september 1867 te Harderwijk. Jannetje Hendriks is op 72-jarige leeftijd, op 2 maart 1871, te Harderwijk overleden. Volgens het Bevolkingsregister van Harderwijk 1870-1880

woonde kleinzoon Paul Braun, geboren 7 januari 1845, met Dreesje Geurtsen en, ten tijde van het overlijden van oma, met drie kinderen bij Jannetje Hendriks in op nummer 92 Achter de Muur. Dit was dus het huis van zijn opa. Kleinzoon Paul had voor 1/4 * 3/4 meegedeeld in de erfenis van zijn opa, zie hierna. Deze Paul is de vader van mijn opa. Zo lijkt geschiedenis toch weer dichtbij.

In het Bevolkingsregister van 1850 staat vermeld dat Paul Braun rooms-katholiek was. Jannetje Hendriks was protestant. Dit lijkt dus een huwelijk van: twee geloven op een kussen, daar

Ten tijde van het overlijden van Aaltje Tijmensens woonden Paul en Aaltje op nr. 697 Oosterwijk.

Vanaf 1850 woont Paul Braun met Jannetje Hendriks op nr. 92 Achter de Muur. Ten tijde van zijn overlijden woont hij daar nog.

slaapt de duivel tussen. Maar aannemelijker is dat hier een fout is gemaakt omdat Paul Braun in Barr in de protestantse kerk is gedoopt.

Het testament van Paul Braun

Op 4 augustus 1857, hij is dan 58 jaar oud, is Paul Braun naar notaris De Mol gegaan en heeft een testament opgesteld. Dit is twee jaar na het overlijden van zijn enig kind Jakobus Adrianus op 22 juni 1855. Het totale testament bevat hoofdzakelijke allerlei noodzakelijke juridische frasen. De uiterste wil van Paul Braun was heel simpel. Hij wilde na zijn overlijden alles nalaten aan zijn vrouw Jannetje Hendriks, alles wat op dat moment wettelijk mogelijk is. Op het moment dat de notaris dit testament opstelt is Paul Braun een gepensioneerd militair, maar thans herbergier, staat er beschreven.

Als aanvulling op zijn pensioen heeft hij er dus voor gekozen om herbergier te worden. Het is mij niet bekend of dit in een 'eigen' gekochte of gehuurde herberg was of dat hij een herbergeigenaar werkte. Mogelijk ook had hij een herberg bij zijn woning gecreëerd. Tot heden zijn geen notariële aktes gevonden van de aankoop of huur van een herberg. In het Bevolkingsregister Harderwijk 1862-1870 staat vermeld dat Paul Braun kapper is. Hij is dus kennelijk van veel markten thuis.

Paul heeft dit testament opgemaakt in 1857, nadat zijn enige zoon Jacobus Adrianus in 1855 was overleden. Mogelijk wilde hij zeker stellen dat Jannetje Hendriks, de stiefmoeder van Jacobus Adrianus, naast haar deel in de erfenis als zijnde zijn vrouw, ook nog zou kunnen meedelen in het wettelijk kindsdeel. Maar het erfrecht uit die dagen is mij te weinig bekend om daar een duidelijk antwoord op te geven. Op 20 juni 1868 wordt een Memorie van aangifte der nalatenschap opgesteld. Hiermee werd onder meer ook de te betalen successie berekend. Interessant is dat deze aangifte door Gesina van 't Pad, de weduwe van zijn zoon, is ondertekend met een X omdat ze niet kon schrijven.

In deze akte wordt aangegeven dat de minderjarige kinderen van zijn zoon, t.w. Paul, Willem, Alijda Johanna en Peter, 'dewelke bij haar in huwelijk zijn verwekt' (leuke bijzin uit de akte), zijn enige erfgenamen zijn. Per testament heeft hij echter zijn huisvrouw, Jannetje Hendriks, gelegateerd voor datgene wat wettelijk maximaal mogelijk was. Naast haar wettelijk deel krijgt ze dus ook nog een vierde kindsdeel.

Paul Braun had een huis met erf en plaats in de straat Achter de Muur. Het totale perceeloppervlak hiervan was 2 roeden en 52 ellen, dit is dus 2 are en 52 m², gezamenlijk dus 252 m². Het huis met erf stond op perceel 951 en was 83 centiares, dus 83 m², en perceel 952 was een tuin van 1 are en 69 centiares, dus 169 m². Het betreft de kadastrale percelen sectie E de nummers 951 en 952. Zij lagen vlak bij de Luttekepoort, iets ten westen ervan. De meeste huizen uit de straat Achter de Muur, die tegenwoordig Doelenstraat heet, zijn in 1914 gesloopt. Het huis van Paul Braun is eerst omgenummerd naar Doelenstraat 43-45-47, maar

ook deze werden in de jaren '60 van de vorige eeuw gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

In de Memorie van aangifte wordt vervolgens berekend hoe groot de erfenis is. Opvallend uit deze opsomming bij de aangifte is dat Paul Braun kennelijk ook handelde in brandhout en turf als brandstof, hij kocht en verkocht. Nog opvallender is de grote som

Actief	
Het hierboven genoemde huis met erf en plaats wordt geschat op	fl 400,00
Roerende goederen, volgens een beschrijving van notaris Termaat	fl 516,34
Contant geld	fl 50,00
Een vordering voor geleverde brandstoffen	fl 50,00
Gezamenlijk	fl 1016,34
Passief	
De levering van riet en brandhout van een leverancier uit Hierden	fl 136,20
De levering van brandhout van een leverancier uit Hierden	fl 46,87
De levering van riet en brandhout van een leverancier uit Amersfoort	fl 51,60
De levering van turf door een leverancier uit Harderwijk	fl 76,00
De levering van wijn en sterkedrank door een leverancier uit Harderwijk	fl 129,36
Gezamenlijk	fl 440,04
Resteert een nalatenschap van	fl 576,30
In welk zuiver actief de overledene is gerechtigd voor de helft	fl 288,15
Naar de vier kleinkinderen gaat 3/4	fl 216,11 + 1/4
Krachtens legaat aan Jannetje Hendriks	fl 72,03 + 3/4

geld die nog open stond voor geleverde wijn en sterke drank. Volgens zijn testament was hij herbergier; dit zou de inkoop van de grote hoeveelheid drank aannemelijk maken. Het gemiddelde dagloon (zomer - winter gemiddelde) van een arbeider was omstreeks 1860 ongeveer fl 1,10, dus een jaarloon van rond de fl 300, -. Hij was dus brandstofhandelaar, herbergier en kapper na zijn pensionering als militair.

Mogelijk wilde hij met zijn testament ook zeker stellen dat zijn vrouw het leven als herbergier zou kunnen voortzetten. Interessant in deze is dat in het Bevolkingsregister van Harderwijk 1870-1880 achter de naam van Johanna Hendriks staat vermeld dat ze tapster was. Hier dus ook weer een relatie met het vak van herbergier. Maar mogelijk is zijn weduwe na zijn overlijden slechts wat gaan bijwerken en is tapster geworden.

Harderwiewers en/of Hierders (68)

Stamreeks BRAUN tekst Renate Uittien

Generatie I: Jean Braun, geb. te Goswiller voor 1605. Tr. Uit dit huwelijk:
1. **Sebastien** (zie II).

Generatie II: Sebastien Braun, geb. te Goswiller voor 1625. Tr. kerk circa 1645 **Appolonie Speckel**, geb. voor 1625. Uit dit huwelijk:
1. **Jean Jacques (Hans Jacob)** (zie III).

Generatie III: Jean Jacques (Hans Jacob) Braun, geb. te Barr op 7-2-1649. Tr. kerk ald. op 2-2-1683 **Anne Clauss**, geb. voor 1663. Uit dit huwelijk:
1. **Jean Paul** (zie IV).

Generatie IV: Jean Paul Braun, geb. te Barr circa 1682. Tr. kerk op 15-6-1706 **Anne Marie Roesch**, geb. voor 1693. Uit dit huwelijk:
1. **Jean George** (zie V).

Generatie V: Jean George Braun, slotenmaker, geb. te Barr op 2-2-1713, overl. ald. Tr. kerk voor 1748 **Catherina Pfeil** (Fromm), dr. van **Jean George Pfeil**. Uit dit huwelijk: 3 kinderen w.o.
1. **Paul** (zie VI).

Generatie VI: Paul Braun, slotenmaker (serrurier), geb. te Barr op 26-2-1748, overl. te Barr bij Straatsburg (Fr) op 28-10-1811. Tr. kerk te Barr op 21-5-1781 **Catharina Fürst**, geb. te Benfeld circa 1759, overl. te Barr op 31-10-1821, dr. van **Jean George Fürst**. Uit dit huwelijk: 6 kinderen, w.o.
5. **Paulus** (zie VII).

Generatie VII: Paulus Braun, kanonnier, sergeant, gepens. militair, slotenmaker, geb. te Barr bij Strassburg (Fr) op 27-2-1798 (gezindte: RK), overl. te Harderwijk op 25-9-1867 (aktenr.: 102). Bev.reg. 1850 1855 Harderwijk: wijk 4, Achter de Muur 92, aangekomen 12-10-1855 van Alkmaar met 2e echtgenote. Tr. (1) te Harderwijk op 2 5 1828 **Aaltjen Tijmens**, geb. te Harderwijk op 14-1-1803, ged. (Ned.Herv.) ald. op 23-1-1803, overl. ald. op 2-6-1829, dr. van **Tijmen Jacobsen**, tuinman, en **Geertruid van Meely** (Melie). Tr. (2) te Harderwijk op 14-7-1830 **Jannetje Hendriks**, geb. te Harderwijk op 31 3 1798, ged. (Ned.Herv.) ald. op 22-4-1798, overl. ald. op 2-3-1871, dr. van **Bessel Hendriksen**, daghuurder, en **Annetje Gijsberts Priester**. Uit het eerste huwelijk: 3 kinderen, w.o.
1. **Jacobus Adrianus** (zie VIII).

Generatie VIII: Jacobus Adrianus Braun, visser (1846), geb. te Harderwijk op 17-7-1823 (gezindte: Ned.Herv.), overl. ald. op 22-6-1855 (aktenr.: 114). Tr. te Harderwijk op 23-10-1844 **Gesina van 't Pad**, geb. te Harderwijk op 17-2-1824 (aktenr.: 30), overl. te Harderwijk

op 27-1-1892. Bev.reg. 1862-1870 Harderwijk: wijk 4, huis 84 Achter de Muur, dr. van **Willem Petersen van 't Pad**, daghuurder, landbouwer, en **Neeltje Gerritsen**. Uit dit huwelijk: 4 kinderen, w.o.
1. **Paul** (zie IXa).

Generatie IXa: Paul Braun, kleermaker, geb. te Harderwijk op 7-1-1845 (aktenr.: 2), overl. te 's Gravenhage op 15-4-1928. Woonden in 1924 Schoenmakerstraat 5, vertrokken op 12-6-1924 naar 's Gravenhage. Tr. (1) te Harderwijk op 17-6-1868 **Dreesjen Geurtsen**, geb. te Harderwijk op 16-4-1846 (aktenr.: 60), overl. te Harderwijk op 24-5-1885, dr. van **Roelof Geurtsen**, daghuurder, arbeider, en **Petronella Zevenbergen**. Tr. (2) te Harderwijk op 25-11-1885 **Everdina Karssen**, geb. te Harderwijk op 22-3-1852 (aktenr.: 51), overl. te 's Gravenhage op 24-2-1926, dr. van **Kars Karssen**, metselaar, daghuurder, landbouwer, en **Maartje Mulder**, dienstmeid, dienstbode; wed. van **Mijndert Jansen**. Paul en Everdina woonden tot 1924 Schoenmakerstraat 5. Op 12-6-1924 vertrokken ze naar 's Gravenhage. Uit het tweede huwelijk 3 zoons en 1 dochter, uit het eerste huwelijk: 7 kinderen, w.o.
6. **Roelof** (zie X).

Generatie Xa: Roelof Braun, kleermaker, geb. te Harderwijk op 14-7-1878 (aktenr.: 120), overl. te Amsterdam op 29-6-1964, begr. ald. op 2-7-1964, op Zorgvlied (woonde in 1914 te Amsterdam, was getuige bij het huwelijk van een familielid). Tr. te Amsterdam op 17-5-1904 **Alida Maria Jansen**, geb. te Harderwijk op 5-2-1881 (aktenr.: 16), overl. te Amsterdam op 13-9-1966, begr. ald. op 17-9-1966, op Zorgvlied, dr. van **Andries Jansen**, visser, en **Jannetjen Hut**. Uit dit huwelijk: 4 kinderen, w.o.
4. **Andries** (zie XIb).

Generatie XIb: Andries Braun, geb. te Amsterdam op 8-7-1915, overl. te 's Gravenhage op 23-2-2000, begr. ald. op 28 02 2000, op Westduin. Tr. te Amsterdam op 24-7-1941 **Maria Esser**, geb. te Amsterdam op 22-6-1913, overl. te 's Gravenhage op 20-6-1999, begr. ald. op 24-6-1999, op Westduin, dr. van **Adrianus Lodewijk Christiaan Esser**, tuinarchitect in dienst van de gemeente Amsterdam, en **Marie van der Meij**. Uit dit huwelijk: 3 kinderen, w.o.
3. **Marinus Roelof** (Rien) (zie XII).

Generatie XII: Marinus Roelof (Rien) Braun, geb. te 's Gravenhage op 30-12-1949. Tr. (1) voor 1969 **Wilhelmina Maria Mori**, geb. voor 1950. Tr. (2) voor 1980 **Elzbieta Eleonora Palczak**, geb. circa 1950, dr. van **Michal Palczak** en **Halina Krystyna Orłowska**. Uit het eerste huwelijk:
1. **Sander Roelof**, geb. voor 1975.
2. **Remko Martin**, geb. voor 1975.

Wietse Hummel dicht....

Vertwijfeld
kijkt Maarten
Wispelweij naar
de muur: hier
lag die toch?

Wat overbleef
moet worden
gerestaureerd

Scheuren en
gaten in beeld
brengen

Er is veel schade

Eerst de rode baksteen,
het binnenste en
oudste deel van het
bastion: de zeetoren

Foto's zijn van Kees van Loo en Henk Hovenkamp

Het verdwenen bastionblok

Het was ineens weg, alsof een vijand
de kans had waargenomen om een muur
te slechten. Tijd brokkelt aan verleden,
maar de resten blijven aan ons leven

kleven. Als een stilzwijgend geweten.
We zien met lede ogen verbeelding
met pek en veren ingesmeerd worden
als gedagvaarde in een oude tijd.

Is het gezonken in lethargie of
is een laatste rest van ons fundament
ruw vervreemd, als vissers die voorgoed door
een verwoestende zee verdwenen zijn?

Aan de voet van getekende leegte
vuren ogen van verbijstering en
overgave doelloos en blind pijlen
naar het bastion van ons geheugen.

Wietse Hummel, Harderwijk, 15 september 2017

Stadsgedicht n.a.v. een bericht over het
verdwenen historisch bastionblok tijdens
werkzaamheden bij Boulevard en Waterfront.
www.stadsdichterharderwijk.nl

Het eerste deel is af. Het tweede deel bestaat uit het
opmeten van een stukje van de toren, zodat er een
verwijzing naar deze geschiedenis zichtbaar is.
De grote vraag: wat blijft er zichtbaar en hoe blijft het
zichtbaar? Wat wordt er opgemetseld?

Beton storten:
aan de voet
en in de
gaten/
sleuven die
geboord zijn

Het resultaat
mag er zijn

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

DGB DESIGN
creative webdesign
www.ogb-design.nl

PR en communicatie
www.pressbaker.nl
Theo Bakker
Press Baker

leef
eenmerkmetleef.nl
gewoonton.nl

Wijnkroom.nl
Danielle Hearn
06 - 30380997

BRANDT MAKELAARS
Aankoop & verkoop
Verkeersweg 5
3842 LD Harderwijk
(0341) 41 64 26

BOUWMAATSCHAPPELIJKE ONTWERP & B.
Nobelstraat 28
3846 CG Harderwijk
(0341) 41 76 17

leunissen
Fahrenheitstraat 58/60
3846 CD Harderwijk
(0341) 41 60 41

Martijn Pijnenburg

Bos en Vrijhof
AANNEMERSBEDRIJF
Snippendalseweg 8 Hierden
(0341) 41 35 32

esj vastgoedonderhoud
Lorentzstraat 5e
3846 AV Harderwijk
(0341) 46 01 75

DRIES van den BERG
Burgemeester de Meesterstraat 11 Harderwijk
(0341) 42 37 23

Wim Buitenhuis

furniture, Chinese and Japanese porcelain,
copper, clocks, paintings
DOORNHOF ANTIQUAIRS
Schapenhoek 7,12-14
3841 BM Harderwijk
Tel. +31 341-42 10 15

CATERING VANDENBERG
Het concept voor elk feest!!
Marconistraat 1
3846 AR Harderwijk
(0341) 46 04 04

Christiaan Doornhof
Collectionneur
Flevoweg 15
3841 KJ Harderwijk
(0341) 41 62 87

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje. Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad. Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Ja ik steun de uitgave van het Vittepraetje

naam

telefoon e-mail

en ik maak mijn bijdrage à € binnenkort over op
rekeningnummer IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92 t.n.v. Herderewich

datum handtekening

Aankoopmakelaardij
Sandra Geerlings
Lindenlaan 12
3843 BK Harderwijk
(0341) 42 94 19
www.sandrageerlings.nl

Manolo Berrenchina

Het bastion op de kaart van Nicolaes van Geelkercken uit 1639

Oudheidkundige Vereniging
Herderewich